

Brussels Studies

La revue scientifique électronique pour les recherches
sur Bruxelles / Het elektronisch wetenschappelijk
tijdschrift voor onderzoek over Brussel / The e-journal
for academic research on Brussels

Collection générale | 2010

Onveiligheid en onveiligheidsgevoel in Brussel

Welke lessen uit de Veiligheidsmonitor?

*Insécurité et sentiment d'insécurité à Bruxelles. Les enseignements du Moniteur
de sécurité*

*Insecurity and the feeling of insecurity in Brussels. What the Security monitor
tells us*

Christophe Mincke

Traducteur : Ben Winant

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/brussels/779>

DOI : 10.4000/brussels.779

ISSN : 2031-0293

Éditeur

Université Saint-Louis Bruxelles

Référence électronique

Christophe Mincke, « Onveiligheid en onveiligheidsgevoel in Brussel », *Brussels Studies* [Online],
Algemene collectie, nr 39, Online op 28 juin 2010, geraadpleegd op 19 mars 2020. URL : <http://journals.openedition.org/brussels/779> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/brussels.779>

Licence CC BY

Christophe Mincke

Onveiligheid en onveiligheidsgevoel in Brussel Welke lessen uit de Veiligheidsmonitor?

Vertaling: Benny Winant

Hoewel de veiligheidskwesties de afgelopen maanden opnieuw op de agenda van de politici en de media stonden en Brussel beschreven werd als de stad van alle gevaren, moeten we vaststellen dat zeer weinig aandacht werd geschonken aan de instrumenten waarmee de situatie van de Brusselaars rationeel kan worden geëvalueerd.

Deze tekst bestaat in een gedeeltelijke analyse van een van die instrumenten: de Veiligheidsmonitor 2008, de recentste. Welke misdrijven worden het meest gerapporteerd door de ondervraagde Brusselaars? Welke percentages van de bevolking worden getroffen? Voelen de Brusselaars zich onveilig? Dat zijn enkele van de vragen waarop we een eerste antwoord zullen trachten te formuleren.

Slechts een aanzet tot antwoord, omdat, enerzijds, de veiligheidskwesties en de onveiligheidsgevoelens met de grootste omzichtigheid moeten worden behandeld en omdat, anderzijds, de Veiligheidsmonitor beperkingen heeft waardoor het jammer genoeg onmogelijk is om de onveiligheid in Brussel nauwkeurig in kaart te brengen. De vraag rijst dan ook waarom Brussel geen relevante schaal voor de analyse van de veiligheidskwesties zou zijn.

Christophe Mincke is doctor in de rechten en socioloog. Hij is hoogleraar aan de Facultés Saint-Louis (Académie Louvain, Bruxelles) en lid van het Institut de recherches interdisciplinaires sur Bruxelles (IRIB) en van het Centre d'Etudes Sociologiques (CES). Na onderzoek naar alternatieve straffen en strafbemiddeling bestudeert hij thans de evolutie van de representaties van de gevangenis en de opkomst van een nieuw ideologisch discours waarin mobiliteit centraal staat.

Contact gegevens :

Christophe Mincke : mincke@fusl.ac.be, ++32 (0)473/210.265

Michel Hubert (réd. en chef.), +32(0)2 211 78 53 –
+32(0)485 41 67 64 – hubert@fusl.ac.be

Inleiding

Eind januari 2010 stond het veiligheidsvraagstuk in Brussel opnieuw centraal in het debat. Afpersing in de omgeving van een hogeschool en een gewelddadige aanval op een wisselkantoor waren, naast andere feiten, de gelegenheid om de onveiligheid in Brussel opnieuw aan de orde te stellen. Zoals vaak gebeurt bij evenementen die een collectieve emotie veroorzaken, raakten de gemoederen verhit. Er werden alarmerende verklaringen in het openbaar afgelegd. Allerhande verhalen over onveiligheid in de stad staken de kop op. Het aantal artikels en debatten in de pers nam hand over hand toe. Een reeks institutionele actoren mengden zich in de discussie enz.

Het veiligheidsvraagstuk werd weer eens ontdekt. Er werd een gepassioneerd debat gevoerd waarin de emoties hoog oplaaidden. Allerhande meningen die op de meest uiteenlopende argumenten gebaseerd waren, werden kenbaar gemaakt. Beleidsmaatregelen werden aangekondigd. Daarna nam de belangstelling zoals gewoonlijk af.

Op 12 april kwam het veiligheidsvraagstuk na twee overvallen op juwelierszaken met dodelijke slachtoffers opnieuw in de belangstelling, waardoor het hele proces weer op gang werd gebracht.

In dit artikel spreken we ons niet uit over de maatregelen die werden voorgesteld tijdens de recente crisissen: fusie van de politiezones, nultolerantie, herziening van de normen voor het aantal politieagenten, onverkorte toepassing van de uitgesproken straffen, meer maatregelen voor de plaatsing van jongeren enz. We trachten veeleer de veiligheidssituatie in Brussel in kaart te brengen.

Daartoe nemen we hierna een van de interessantste diagnosetools op het vlak van veiligheid onder de loep: de Veiligheidsmonitor. Door een gelukkig toeval werd enkele weken vóór de koortsopstoot van januari een nieuwe editie van de Veiligheidsmonitor gepubliceerd. Het staat vrijwel vast dat de Veiligheidsmonitor ons nauwkeurigere gegevens over de situatie in Brussel zal verstrekken dan straatinterviews. We mogen er echter geen wonderen van verwachten, want, zoals we zullen zien, geeft

dat instrument in zijn huidige vorm geen voldoende nauwkeurig beeld van de situatie in de Brusselse wijken.

In dit artikel spitsen we ons toe op drie vragen: wat zijn de specifieke kenmerken van het slachtofferschap van de Brusselaars, in hoeverre hebben ze onveiligheidsgevoelens en wat is hun perceptie van de problemen die zich in hun wijk voordoen?

Wat is de Veiligheidsmonitor?

De Veiligheidsmonitor is een enquête die sinds 1998 om de twee jaar wordt gehouden op verzoek van de federale overheidsdienst (FOD) Binnenlandse Zaken. Het gaat om een telefonische enquête bij een omvangrijke representatieve steekproef van 15-plussers die in België wonen. Het onderzoek dient hoofdzakelijk om te peilen naar de misdrijven waarvan ze de afgelopen twaalf maanden het slachtoffer zijn geworden. De vragen gaan over de situaties die de respondent heeft meegemaakt en over bepaalde misdrijven tegen zijn huishouden.

De Veiligheidsmonitor heeft een lokale en een federale versie. We bestuderen hier laatstgenoemde versie. De laatste editie is gebaseerd op gegevens die werden verzameld in 2008 en begin 2009. De steekproef telde 12.000 personen, waaraan de 21.352 enquêtes die werden gehouden in het kader van de lokale Veiligheidsmonitors, werden toegevoegd, alsook de 3.596 extra enquêtes die werden uitgevoerd in het kader van de lokale opstappen¹. Van de 36.948 enquêtes in totaal werden er 12.000 geselecteerd voor de berekening van de cijfers die we hieronder analyseren. Door het aantal enquêtes te beperken kan een selectie worden gemaakt op basis van vooraf bepaalde geografische criteria (prestratificatie), opdat de steekproef de werkelijkheid zo goed mogelijk weerspiegelt. De verdeling van de bevolking over de verschillende territoriale entiteiten van het Belgisch grondgebied werd aldus vastgesteld en een overeenkomstig aantal enquêtes werd willekeurig geselecteerd onder de enquêtes die in elk van die entiteiten werden gehouden². Verder werd ook een poststratificatie toegepast: de geselecteerde enquêtes werden gewogen, opdat de globale steekproef de leeftijds- en geslachtskenmerken van de bevolking weerspiegelt³.

¹ Mogelijkheid voor de politiezones die oorspronkelijk buiten het bereik van de Veiligheidsmonitor vielen, om eraan deel te nemen.

² Bijvoorbeeld: 12 % van de Belgische bevolking woont in een regionale stad, 721 respondenten werden geloot onder alle inwoners van regionale steden (Van Den Steen, Van Den Bogaerde, De Bie, 2010, p.5)

³ De lagere leeftijdscategorieën zijn ondervertegenwoordigd in de uitgevoerde enquêtes om de eenvoudige reden dat een groot deel van de jongeren geen vaste telefoonlijn meer heeft en niet kan worden opgebeld voor een telefonische enquête zoals de Veiligheidsmonitor. De antwoorden van de jongeren zullen dus herwogen worden om ze een gewicht toe te kennen dat overeenkomt met dat van de overeenkomstige leeftijdscategorie binnen de bevolking.

Er zij ten slotte op gewezen dat de federale Veiligheidsmonitor vrij geraadpleegd kan worden op de internetsite van de federale politie⁴.

De Veiligheidsmonitor heeft drie sterke punten. De eerste is de omvang van de steekproef, die er een betrouwbaar instrument van maakt. De omvang van de steekproef maakt het mogelijk om het betrouwbaarheidsinterval (BI) te minimaliseren en dan stijgt bijgevolg de kans dat de verkregen cijfers een betrouwbare weergave van de werkelijkheid zijn⁵.

De tweede grote sterkte van de Veiligheidsmonitor is het feit dat hij gebaseerd is op enquêtes die rechtstreeks bij de burgers worden gehouden. Dat betekent dat de Veiligheidsmonitor ons inlichtingen verstrekt over situaties die de burgers hebben meegemaakt en niet over de activiteit van een overheidsdienst. De criminaliteitscijfers van de politie geven hoofdzakelijk haar eigen activiteiten weer. Als men enkele honderden agenten in dienst neemt, zijn er meer agenten op straat en rapporteren ze meer misdrijven. De cijfers van de politie zijn bijgevolg evenzeer – en zelfs meer – een weergave van haar activiteiten als van de werkelijkheid. Misdrijven die niet opvallen of die in geringe mate gemeld worden aan de politie (onbelangrijke diefstallen, fraude enz.) komen volgens die cijfers amper voor in tegenstelling tot de misdrijven waarvoor de politie goede opsporingssystemen heeft (automatische radars, verplichte aangifte aan de politie om vergoed te worden door een verzekeringsmaatschappij enz.).

De derde sterkte is het feit dat het instrument al enige tijd bestaat. De Veiligheidsmonitor wordt gepubliceerd sinds 1997 en biedt vandaag de mogelijkheid om de evolutie van de antwoorden op de vragen van de enquête te volgen.

De Veiligheidsmonitor is evenwel geen perfect instrument. In de eerste plaats is hij gebaseerd op een telefonische enquête die bijgevolg enkel de antwoorden van mensen met een vaste telefoonlijn verzamelt. Bovendien mag een telefonische enquête niet te veel tijd in beslag nemen. Het is dus niet mogelijk om een zeer gedetailleerd beeld te krijgen van de situaties die de respondenten hebben meegemaakt.

In de tweede plaats zijn er beperkingen die verband houden met de ondervraagde populatie. Deze bestaat niet uit juristen. De beoordeling van de strafbaarheid van bepaalde gedragingen kan dus verschillen van die van de politie, het parket of de strafrechtbanken. Dat is eigen aan alle enquêtes waarbij niet-specialisten ondervraagd worden en kan zelfs als een verrijking worden beschouwd in zoverre men

⁴ <http://www.polfed-fedpol.be/pub/Veilighedsmonitor/monitor.nl.php>. De lokale Veiligheidsmonitoren kunnen enkel geraadpleegd worden als de betrokken gemeenten ermee akkoord gaan dat de cijfers die op hen van toepassing zijn, worden bekendgemaakt.

⁵ De resultaten van de Veiligheidsmonitor zijn een raming die de werkelijkheid zo goed mogelijk weergeeft. Aangezien het slechts om een raming gaat, is een foutenmarge onvermijdelijk (betrouwbaarheidsinterval). Bij de meeste cijfers die hieronder vermeld worden, worden het minimum en het maximum vermeld, omdat rekening wordt gehouden met de foutenmarge. We baseren ons op een betrouwbaarheid van 95% (terwijl de Veiligheidsmonitor meestal een betrouwbaarheid van 90% gebruikt). Dat betekent dat de kans dat de werkelijkheid zich binnen het opgegeven interval bevindt, 95% is. Bij vergelijkingen tussen verschillende cijfers moet rekening worden gehouden met dat "interval", aangezien een afwijking die zich binnen het opgegeven interval bevindt statistisch niet significant zou zijn, aangezien de werkelijkheid zich om het even waar binnen de grenzen van dat interval kan bevinden.

een beeld krijgt van de sociale perceptie van een aantal fenomenen die vrij weinig beïnvloed is door reeds bestaande rationalisering. Voorts zijn de lagere leeftijdscategorieën ondervertegenwoordigd in de initiële steekproef (daarom een herweging, cf. supra). Die ondervertegenwoordiging neemt toe sinds 1998, aangezien er steeds minder Belgische inwoners jonger dan 35 jaar in de steekproef zitten. Dat is meer dan waarschijnlijk te wijten aan de daling van het aantal vaste telefoonlijnen bij de bevolking (KUUSELA, CALLEGARO, VEHOVAR, 2008). Ten slotte wordt de enquête in het Nederlands of het Frans gehouden. Dat kan een obstakel zijn voor de inwoners die deze talen onvoldoende beheersen. Dat probleem kan van cruciaal belang zijn voor Brussel, de multiculturele stad bij uitstek.

In de derde plaats kunnen de ruwe gegevens van de Veiligheidsmonitor niet vrij geraadpleegd worden, aangezien die enkel beschikbaar zijn voor degenen voor wie de Veiligheidsmonitor bestemd is⁶. Dat doet problemen rijzen als men de situatie in Brussel met bepaalde gegevens wenst te vergelijken. De beschikbare tabellen bevatten immers cijfers voor het federale niveau en elk Gewest, maar ook voor bepaalde categorieën steden: grote steden, Brussel-18, agglomeratiegemeenten, kleine steden enz. Brussel krijgt een vrij bijzondere behandeling. Het stadsgewest wordt immers behandeld op drie verschillende niveaus: het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG) wordt behandeld zoals de overige Gewesten, Brussel-Stad (en niet het hele Gewest) wordt ingedeeld in de categorie "grote steden" met vier andere steden (Antwerpen, Charleroi, Gent en Luik) en de andere gemeenten van het BHG worden ingedeeld in de groep "Brussel-18" (waarvan de relevantie in twijfel kan worden getrokken). Men krijgt aldus een beeld van de algemene situatie in Brussel via de gewestelijke categorie "Brussel". Voorts kan men trachten het Gewest te vergelijken met de "grote steden", maar dan vergelijkt men twee gehelen die elkaar gedeeltelijk overlappen, want ze bevatten allebei Brussel-Stad. Ten slotte wordt in vergelijkingen tussen het Gewest en het federale niveau de situatie van een (federaal) geheel vergeleken met een van zijn deelgebieden (BHG). Vanuit Brussels standpunt is die structurerende van de cijfers betwistbaar en worden daardoor meer verfijnde analyses verhinderd. Volgens ons was het meer aangewezen om de 19 Brusselse gemeenten tegelijk als een Gewest én als één stad te beschouwen. In het algemeen kan de situatie in Brussel niet geanalyseerd worden op basis van de gegevens van de Veiligheidsmonitor. Wanneer een slachtofferschap wordt gerapporteerd, wordt gevraagd naar de plaats van het misdrijf. Die gegevens worden evenwel niet bekendgemaakt. Tabellen geven aan of het misdrijf plaats had in de verblijfsgemeente, een andere Belgische gemeente of in het buitenland. Bij de huidige stand van zaken kan men bijgevolg onmogelijk weten of de feiten zich in een andere Brusselse gemeente, op twee straten van de woning of aan de kust hebben voorgedaan.

Ten vierde verstrekt een enquête over het slachtofferschap zoals de Veiligheidsmonitor ons enkel gegevens over de misdrijven waarvan de bevolking het slachtoffer is. Men krijgt enkel op indirecte wijze indicaties over bepaalde misdrijven zonder slachtoffers, zoals drugsgebruik en -handel, verkeersdelicten of over misdrijven die niet rechtstreeks tegen personen worden gepleegd, zoals economische en financiële delinquentie. Misdrijven die vooral tegen overheidsdiensten worden gepleegd, zijn in zeer geringe mate vertegenwoordigd (fiscale fraude, milieumisdrijven enz.). Ten

⁶ De gegevens zijn evenwel op schriftelijke aanvraag toegankelijk voor onderzoekers en studenten.

slotte verstrekt de Veiligheidsmonitor ons weinig gegevens over zware, maar weinig voorkomende misdrijven zoals moord en gewapende overval.

We wijzen nog op een vijfde beperking die onvermijdelijk samenhangt met het gebruik van een gesloten vragenlijst: er wordt een beperkte reeks gedragingen behandeld. De bevolking krijgt vragen over diefstallen en inbraken, maar niet over de oplichting of fraude waarvan ze het slachtoffer had kunnen zijn.

Rekening houdend met deze opmerkingen kunnen we onze analyse voortzetten, nu we weten wat er van een analyse van de Veiligheidsmonitor mag worden verwacht.

Van welke misdrijven zijn de Brusselaars het slachtoffer?

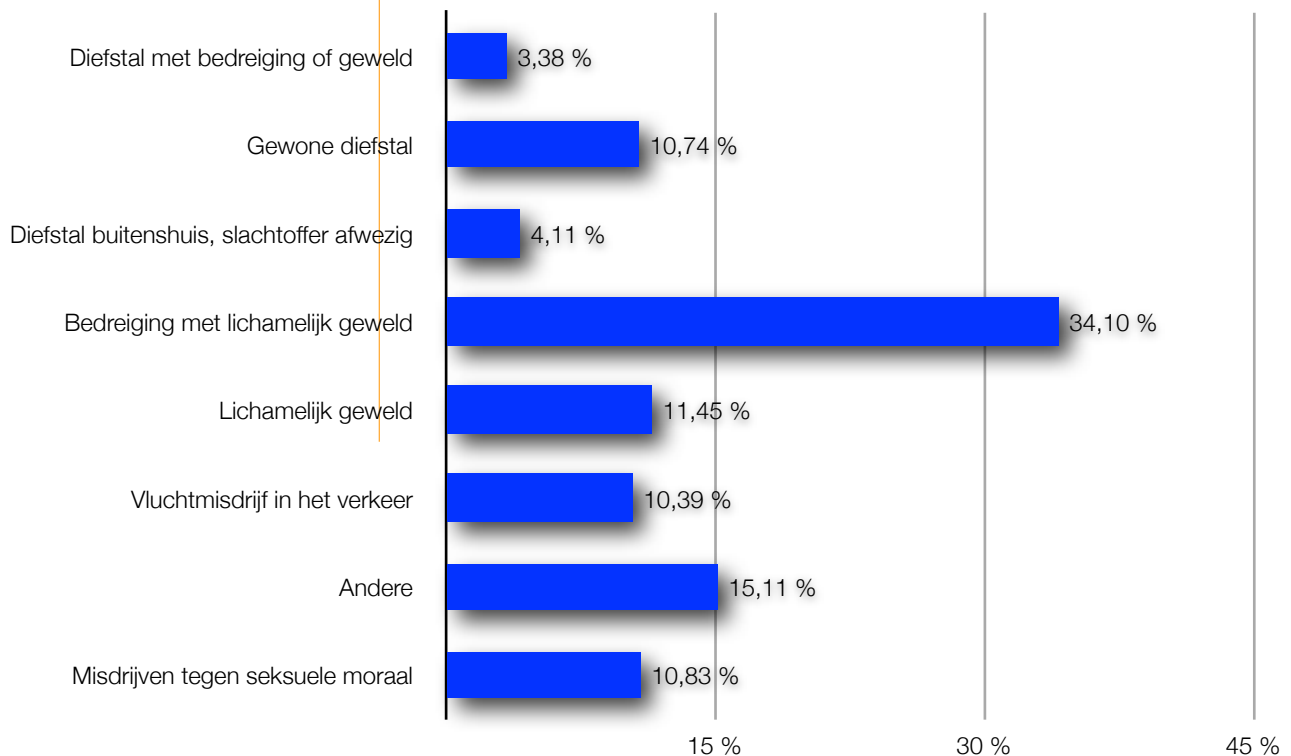
Brussel werd beschreven als de stad van alle gevaren, waar allerhande booswichten de plak zwaaien. Bijgevolg komt het erop aan te trachten een balans op te maken van de misdrijven waarvan de Brusselse bevolking het slachtoffer is.

De Veiligheidsmonitor verstrekt gegevens over *de misdrijven waarvan de Brusselaars het slachtoffer zijn* en niet over de misdrijven die in Brussel worden gepleegd. Zoals we al opmerkten, kunnen we niet weten of de misdrijven in het BHG of elders (het gemeentelijk niveau lijkt ons hier niet relevant) werden begaan. We hebben daarentegen geen toegang tot de cijfers over de niet-Brusselaars die in Brussel het slachtoffer van misdrijven waren. Sommige misdrijven worden ongetwijfeld of met een grote waarschijnlijkheid dicht bij de woning gepleegd en andere dan weer niet. Een inbraak kan om het even waar gepleegd worden. Voorts stelt men vast dat 86,31% van de misdrijven tegen huishoudens die werden gerapporteerd door de inwoners van de politiezone Brussel Hoofdstad-Elsene, werd gepleegd in de verblijfsgemeente tegenover slechts 64,88% van de misdrijven tegen personen. De rest van de misdrijven werd gepleegd in een andere, al dan niet Brusselse, gemeente. Dat kunnen we niet weten: de cijfers bestaan, maar zijn niet openbaar. Het zou bijgevolg zeer gewaagd zijn om te speculeren over de plaats waar de misdrijven waarvan hieronder sprake zal zijn, werden gepleegd. We zullen ons beperken tot een overzicht van het slachtofferschap van de Brusselaars en niet van de in Brussel gepleegde misdrijven.

De Veiligheidsmonitor maakt een onderscheid tussen twee soorten slachtoffers: personen en huishoudens. Diefstal van een gezinswagen is niet alleen een misdrijf tegen degene op wiens naam de wagen is ingeschreven, maar ook tegen het hele huishouden. Slagen en verwondingen worden daarentegen toegebracht aan een bepaalde persoon. Volgens de aard van het misdrijf is bijgevolg een huishouden of een persoon het slachtoffer. De cijfers van de twee categorieën kunnen bijgevolg niet met elkaar worden vergeleken.

Figuur 1 en 2 zijn gebaseerd op de cijfers over het slachtofferschap. Ze geven het aandeel van elk misdrijf binnen het slachtofferschap aan (totaal = 100%) en niet het percentage personen of huishoudens van de Brusselse bevolking die er het slachtoffer van waren.

Er worden zeer grote schommelingen vastgesteld van de ene kwalificatie tot de andere. Bij de misdrijven tegen personen komen bedreigingen met fysiek geweld

Figuur 1. Verdeling van de misdrijven tegen personen in het BHG (2008). Basis: aangifte van slachtofferschap. Vraag: Na deze vragen die op alle leden van uw huishouden betrekking hadden, volgen een aantal vragen die betrekking hebben op de feiten waar uzelf als persoon slachtoffer van was. Was u in de afgelopen twaalf maanden het slachtoffer van... ?

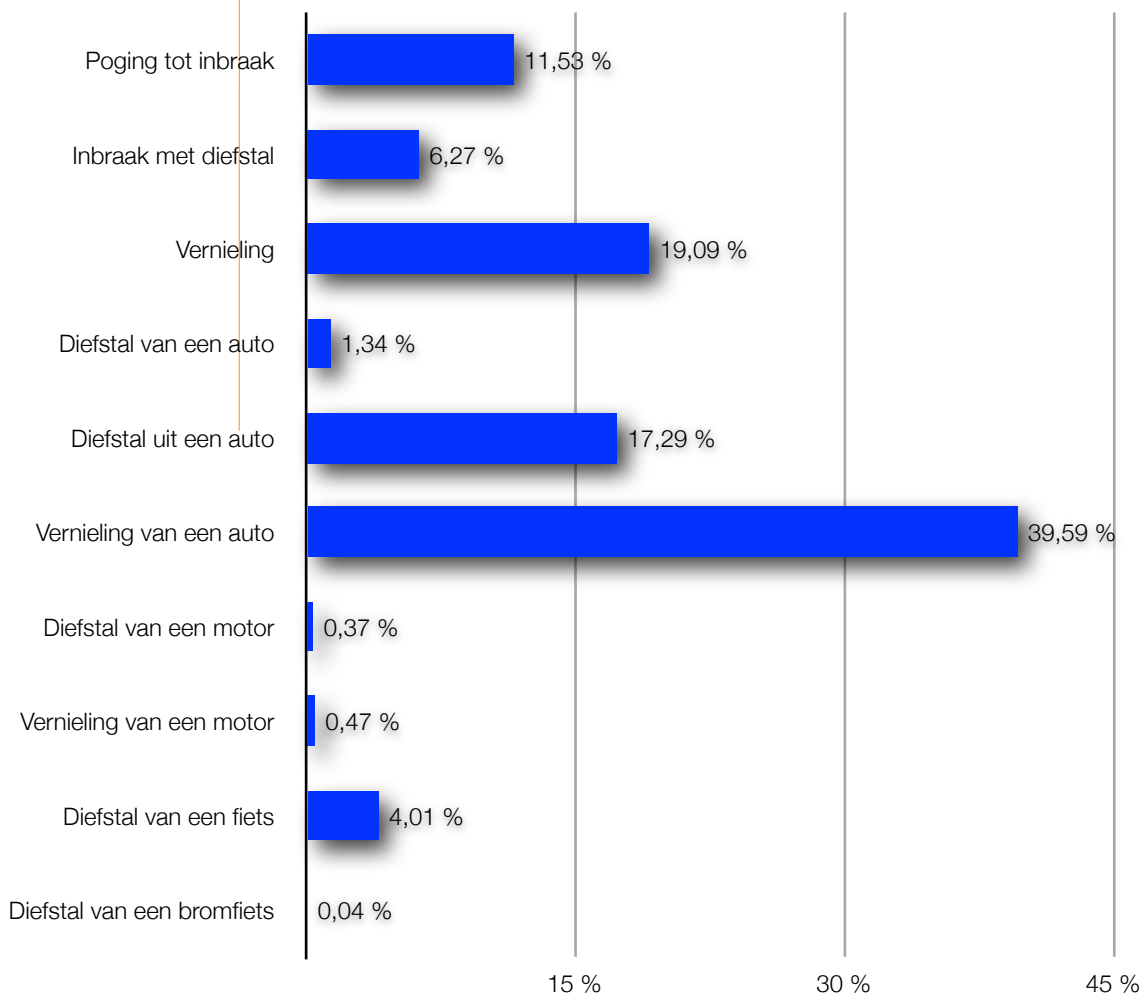
Bron: Veiligheidsmonitor, tabel C.G. sla C

duidelijk het meest voor. Als men er rekening mee houdt dat in 2008 34,10% van de gerapporteerde misdrijven betrekking had op dergelijke bedreigingen en 11,45% op lichamelijk geweld⁷, kan men enkel vaststellen dat geweld een groot probleem is voor de Brusselaars. Voor het overige zijn de verdelingen vrij eenvormig.

Wat de misdrijven tegen huishoudens betreft, komt vernieling van voertuigen duidelijk op de eerste plaats met een aandeel van 39,59% van alle door de huishoudens gerapporteerde misdrijven. Er zij voorts op gewezen dat 17,29% betrekking had op diefstal uit een auto.

Inbraken nemen eveneens een belangrijke plaats in: 11,53% inbraakpogingen en 6,27% inbraken. Het fenomeen vertegenwoordigt dus een aanzienlijk deel van de misdrijven waarvan de Brusselaars het slachtoffer waren en melding deden. Als men het aandeel van de inbraken in de misdrijven tegen *huishoudens* vergelijkt met het aandeel van de vernielingen van goederen in de misdrijven tegen *personen* (cf. de

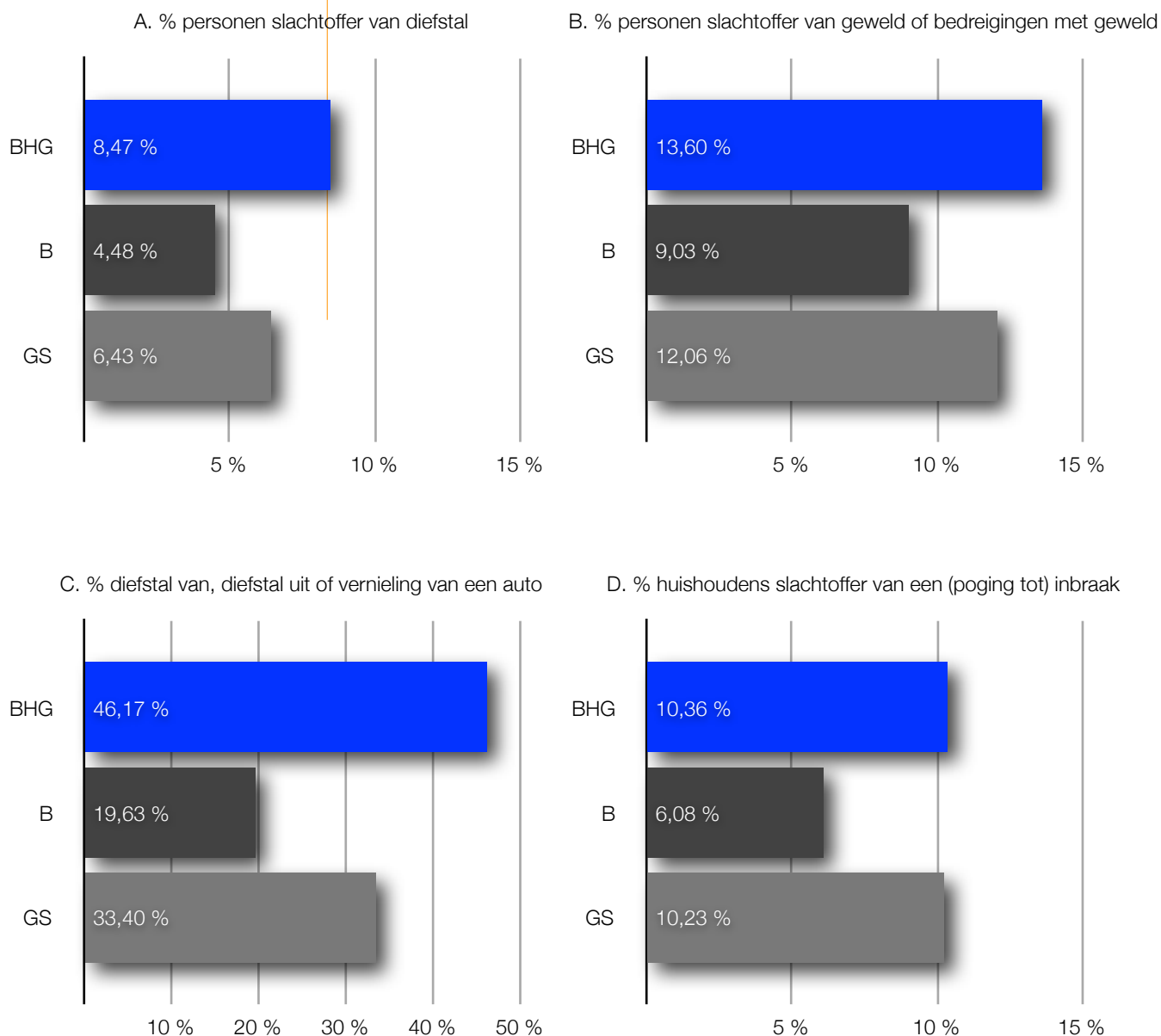
⁷ Dezelfde personen kunnen tot de twee groepen behoren, aangezien de cijfers het aantal personen weergeven die geantwoord hebben dat ze het slachtoffer waren van het ene en het andere misdrijf, die elkaar niet uitsluiten.

Figuur 2. Verdeling van de misdrijven tegen de huishoudens in het BHG (2008). Basis: aangifte van slachtofferschap. Vraag: De volgende vragen hebben betrekking op gebeurtenissen waarmee uzelf en/of leden van uw huishouden mogelijk werden geconfronteerd tijdens de voorbije twaalf maanden. Hoe vaak werd u en/of leden van uw huishouden in de afgelopen twaalf maanden het slachtoffer van ?
Bron: Veiligheidsmonitor; tabel C.G. sla A

drie categorieën in figuur 1), krijgt men een beeld van de omvang van de diefstalcriminaliteit.

We hebben zonet vastgesteld dat vier types misdrijven duidelijk veel meer voorkomen in de door de Brusselaars gerapporteerde misdrijven: enerzijds diefstal en anderzijds geweld en bedreiging met geweld. Twee types behoren tot de misdrijven tegen huishoudens: inbraken en pogingen tot inbraak en delicten tegen wagens. Voor deze types misdrijven beschikken we over cijfers waarmee we de situatie in Brussel kunnen vergelijken met heel België en met de categorie "grote steden".

Figuur 3 A-D. Slachtofferschap: vergelijking BHG, België (B) en grote steden (GS) voor het jaar 2008. Basis: personen (A-B), auto's (C) en huishoudens (D).

Bron: Veiligheidsmonitor 2008, tabellen C.G. sla D.1; C.G. sla D.5; C.G. sla B.1.1.; C.G. sla B.2.1.1.

De volgende cijfers hebben niet langer betrekking op een aandeel binnen de gerapporteerde misdrijven, maar op een prevalentie, namelijk een percentage binnen de beschouwde basis.

Wat de misdrijven tegen personen betreft, staan de percentages voor een raming van het aantal personen van de bevolking in kwestie die slachtoffer waren. Zoals figuur 3A aangeeft, zijn de Brusselaars vaker het slachtoffer van diefstallen dan de Belgen en de inwoners van de grote steden⁸.

Dezelfde vaststelling gaat ook op voor (bedreigingen met) geweld (figuur 3B), maar men moet de aandacht vestigen op het feit dat het verschil tussen Brussel (11,62 – 15,58%) en de grote steden (10,36 – 13,76%) niet statistisch significant is. Het verschil tussen Brussel en België (8,52 – 9,54%) is dat daarentegen wel.

Wat de misdrijven tegen de huishoudens betreft, is de situatie vergelijkbaar. De vernielingen van auto's en diefstallen uit auto's hebben betrekking op 46,17% (43,26 – 49,08%) van de auto's van de Brusselaars (figuur 3C), wat aanzienlijk meer is dan voor heel België (19,63% (19,02 – 20,24%) van de auto's) en voor de grote steden (33,40% (30,72 – 36,08%). Voorts was 10,36% (8,60 – 12,12%) van de Brusselse huishoudens (figuur 3D) het slachtoffer van een inbraak of poging tot inbraak tegenover 6,08% (5,65 – 6,51%) van de Belgen en 10,23% (8,03 – 12,43%) van de inwoners van een grote stad. Het verschil tussen Brussel en de grote steden is hier niet significant.

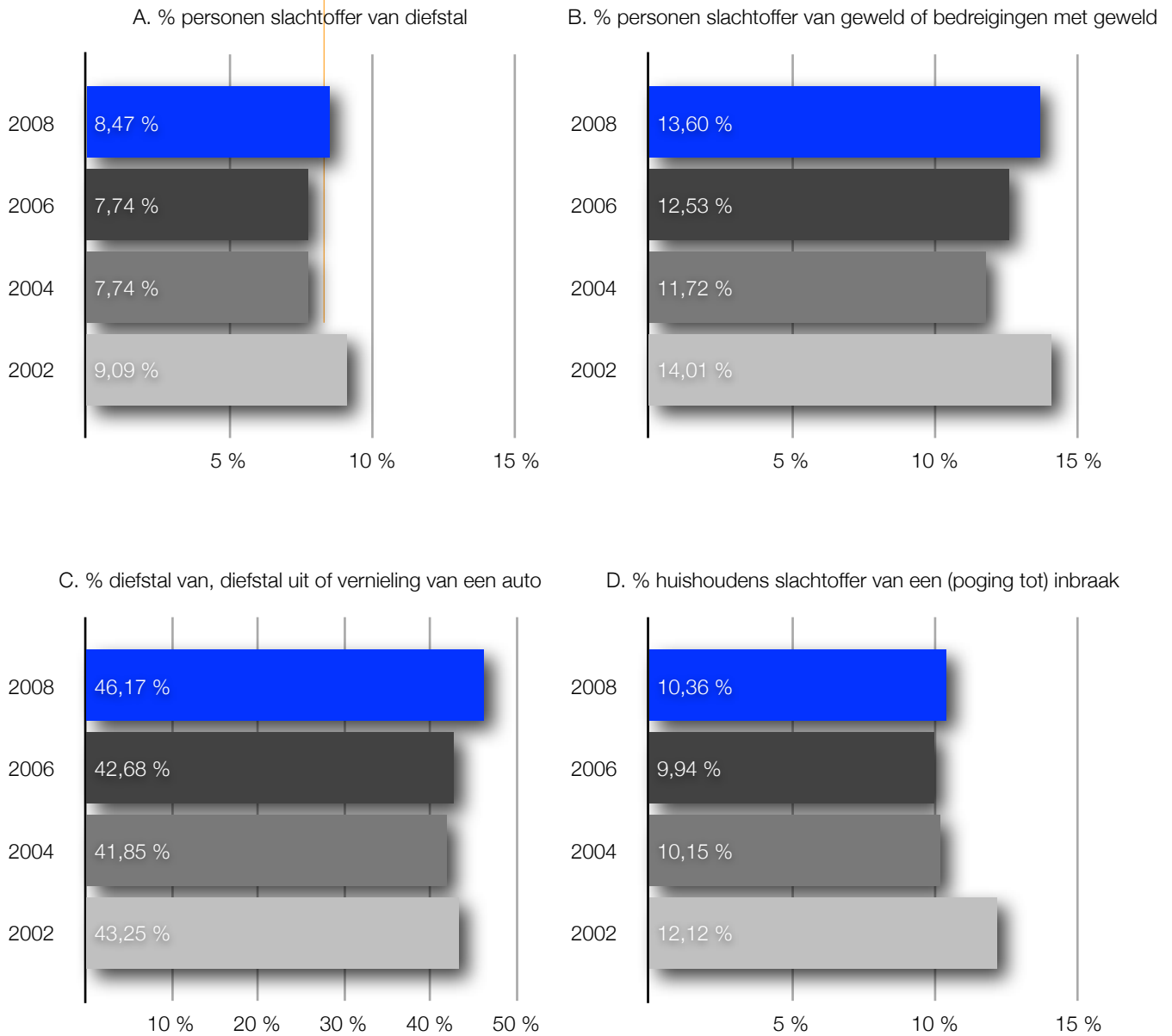
De situatie van de Brusselaars lijkt bijgevolg systematisch minder gunstig dan die van alle inwoners van België. De vergelijking met de grote steden moet meer genuanceerd worden: enkel voor de misdrijven 'vernieling van auto's' en 'diefstal' is er een statistisch significant verschil. Er zij terloops op gewezen dat de situatie van de inwoners van de grote steden eveneens systematisch ongunstiger is dan die van de Belgen en dat de verschillen telkens significant zijn.

Het is hier niet aan ons om de vastgestelde verschillen te trachten te verklaren. We vinden het niettemin belangrijk om de aandacht te vestigen op het feit dat cijfers geïnterpreteerd moeten worden: de vastgestelde verschillen kunnen verklaard worden door een groot aantal factoren. Het is alom geweten dat het autoverkeer in Brussel niet vlot verloopt. Een deel van de vernielingen van auto's is misschien het gevolg van botsingen tegen geparkeerde wagens waarna de chauffeur vluchtmisdrijf pleegt. Het lijkt eveneens logisch dat de kenmerken van de Brusselse bebouwing een invloed kunnen hebben op het aantal inbraken en inbraakpogingen. Wat de misdrijven tegen de personen betreft, dient men rekening te houden met de specifieke kenmerken van de grote steden.

Een andere interessante kwestie is de evolutie van de prevalentie in Brussel van die vier categorieën van misdrijven⁹. Op dat vlak is de situatie zeer eenvoudig: er zijn weliswaar kleine evoluties, maar geen enkele is statistisch significant bij een betrouwbaarheidspercentage van 95%, noch van het ene jaar tot het andere, noch van 2002 tot 2008.

⁸ Respectievelijk 8,47% (6,86 – 10,08), 4,48% (4,11 – 4,85) en 6,43% (5,15 – 7,71). Alle verschillen zijn statistisch significant.

⁹ We vergelijken hier de cijfers van 2002 tot 2008, aangezien de vragenlijst in die periode volledig ongewijzigd is gebleven, wat eenduidige vergelijkingen mogelijk maakt.

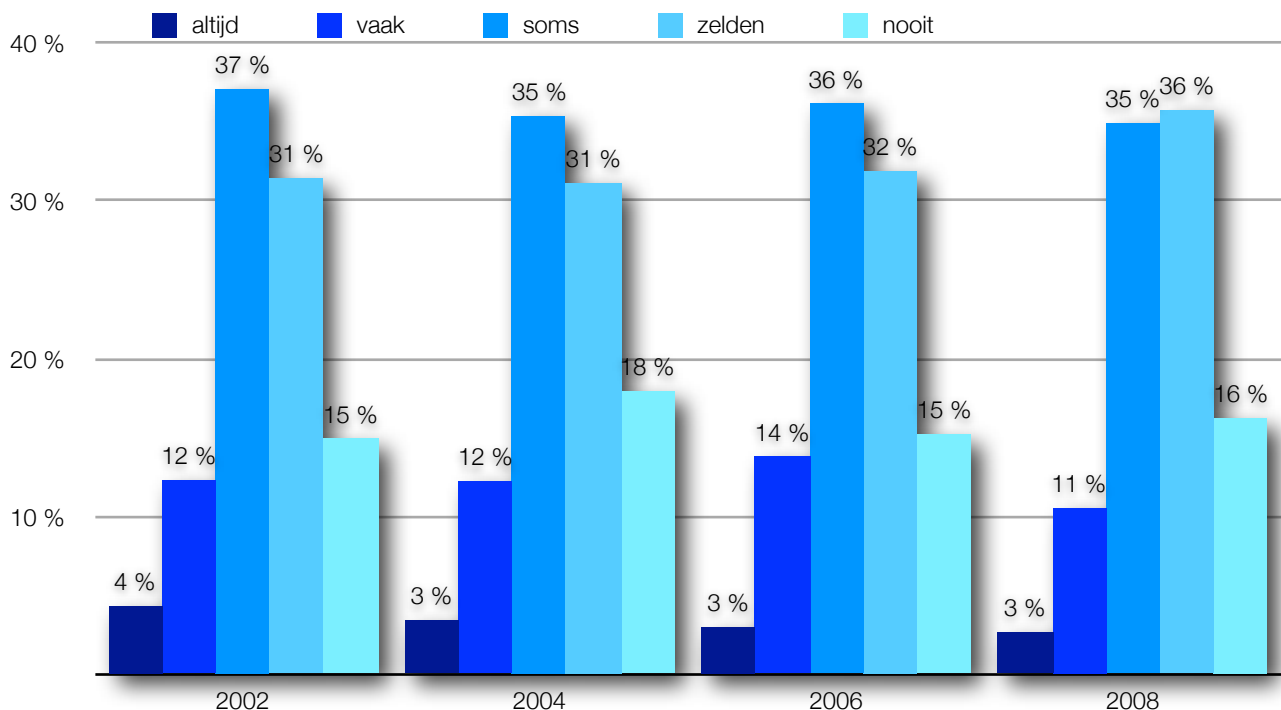

*Figuur 4 A-D. Slachtofferschap: BHG van 2002 tot 2008. Basis: personen (A-B), wagens (C) en huishoudens (D).
Bron: Veiligheidsmonitor 2008, tabellen C.G. sla D.1; C.G. sla D.5; C.G. sla B.1.1.; C.G. sla B.2.1.1.*

De Brusselaars en hun onveiligheidsgevoelens

Men kan niet genoeg benadrukken dat er een duidelijk onderscheid moet worden gemaakt tussen onveiligheid en onveiligheidsgevoel. Onveiligheid is een objectieve situatie waarin men het risico loopt het slachtoffer van een misdrijf te worden, terwijl het onveiligheidsgevoel een subjectieve perceptie van dat risico is. Men zou kunnen denken dat het gevoel samenhangt met een objectieve situatie waarin men aan onveiligheid wordt blootgesteld. Dat is evenwel niet noodzakelijk het geval. Diverse factoren liggen aan de basis van het onveiligheidsgevoel en ze zijn niet automatisch gelinkt aan het plegen van misdrijven: kansarmoede, verloederde leefomgeving, sociale uitsluiting. Er zijn veel redenen waarom iemand zich slecht in zijn vel voelt. Ze kunnen gemakkelijk toegeschreven worden aan bepaalde situaties, zoals het feit slachtoffer te zijn van strafrechtelijke misdrijven. Men moet dus uiterst voorzichtig zijn wanneer men onveiligheid en onveiligheidsgevoel aan elkaar linkt (Lagrange, 1984; Pottier, Robert, 1997; Roché, 1998)¹⁰.

Het onderscheid tussen onveiligheid en onveiligheidsgevoel betekent geenszins dat dit gevoel geen sociale realiteit is. Het wordt wel degelijk ervaren door een deel van de bevolking en het heeft zeer concrete gevolgen voor het gedrag en de levenskwaliteit. Het onveiligheidsgevoel is bijgevolg een reëel sociaal probleem dat met de

Figuur 5 Onveiligheidsgevoel in Brussel van 2002-2008. Vraag: Gebeurt het dat u zich onveilig voelt ?

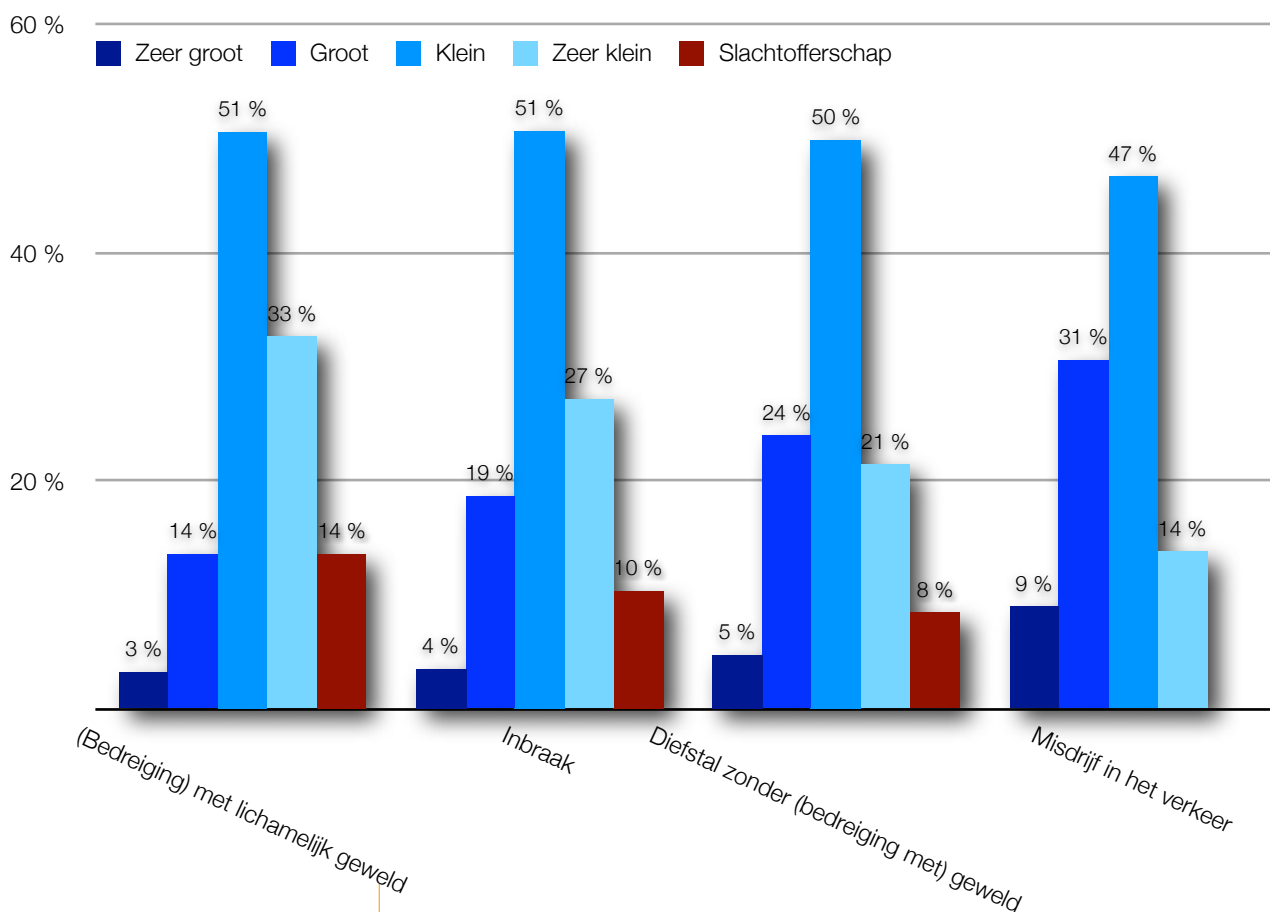
Bron: Veiligheidsmonitor, tabel C.G. Onv A

¹⁰ Voor het geconstrueerde karakter van de fundamentele discursieve categorieën van de onveiligheid, zie Milburn, 2000.

nodige aandacht moet worden onderzocht. Men zou evenwel de bal volledig mis-slaan, mocht men proberen het onveiligheidsgevoel tegen te gaan door het beleid te beperken tot repressieve strategieën. Wie dit probleem ernstig neemt, moet het in al zijn complexiteit benaderen en gediversifieerde acties op touw zetten.

Hoe staat het met het onveiligheidsgevoel in Brussel? Leven de Brusselaars werkelijk in angst, zoals sommigen beweren? En als dat zo is, waarvoor zijn ze dan vooral bang?

Wat de gradaties van het onveiligheidsgevoel in Brussel betreft, lijkt de situatie niet rampzalig. In de eerste plaats omdat in 2008 51,91% van de Brusselaars verklaarde dat ze nooit of slechts soms onveiligheidsgevoelens hadden (fig. 5). 35,69% voelt zich zelden onveilig, 10,54% vaak en 2,67% altijd. Slechts 13% van de bevolking heeft een groot onveiligheidsgevoel. Dat cijfer is niet verwaarloosbaar, maar plaatst de problematiek in het juiste perspectief.

Figuur 6. Ingeschat risico op slachtofferschap en effectief slachtofferschap (2008). Vraag: Welk risico meent u dat uw huishouden loopt om tijdens de volgende 12 maanden het slachtoffer te worden van een ...

Bron: Veiligheidsmonitor 2008, tabellen C.G. Onv C1 tot 4.

Als men de evolutie van de cijfers volgt, stelt men vast dat de situatie stabiel is. Van 2002 tot 2008 steeg het percentage personen die zich zelden of nooit onveilig voelden, maar het verschil blijft net binnen de betrouwbaarheidsintervallen en is dus niet statistisch significant.

Waarvoor hebben de Brusselaars dan angst? Ze kregen de vraag een inschatting te maken van het risico dat ze het slachtoffer van vier misdrijven zouden worden: inbraak, lichamelijk geweld of bedreiging met lichamelijk geweld, diefstal zonder bedreiging met geweld en zonder geweld en misdrijf in het verkeer (figuur 6). Het percentage Brusselaars die het risico als klein inschatten is opmerkelijk stabiel. De verschillen in percentage van de personen die het risico als zeer groot inschatten, zijn eveneens vrij klein. De grootste verschillen zijn te vinden bij de vrij pessimistische en de zeer optimistische personen. Het risico op lichamelijk geweld en inbraak wordt het laagst ingeschat en het risico op diefstal en misdrijven in het verkeer het hoogst.

Ook al is het niet de bedoeling om in dit artikel de relatie tussen onveiligheid en onveiligheidsgevoel onder de loep te nemen, hebben we in figuur 6 de cijfers opgenomen van het slachtofferschap voor de drie categorieën misdrijven waarvoor ze beschikbaar zijn¹¹. Interessant is te noteren dat de verhouding tussen de angst om het slachtoffer van een misdrijf te worden en het slachtofferschap precies omgekeerd is. In deze figuur worden de categorieën van misdrijven van links naar rechts gerangschikt volgens de stijging van de risicoperceptie en stelt men vast dat het risico op effectief slachtofferschap precies de omgekeerde trend volgt¹². Dat is dus een bijkomende indicatie dat er geen verband bestaat tussen onveiligheidsgevoel en reële onveiligheid, wat herhaaldelijk werd aangetoond.

Los van een inschatting van de frequentie van de misdrijven waarvan de respondenten of hun gezinsleden het slachtoffer zouden zijn geweest, werden eerstgenoemde verzocht om op een lijst van zeventien gedragingen¹³ het gedrag aan te duiden dat ze als een probleem in hun wijk ervaren. Deze gegevens wijzen erop dat ze zich zorgen maken over een situatie, ongeacht of die al dan niet kwantitatief belangrijk is.

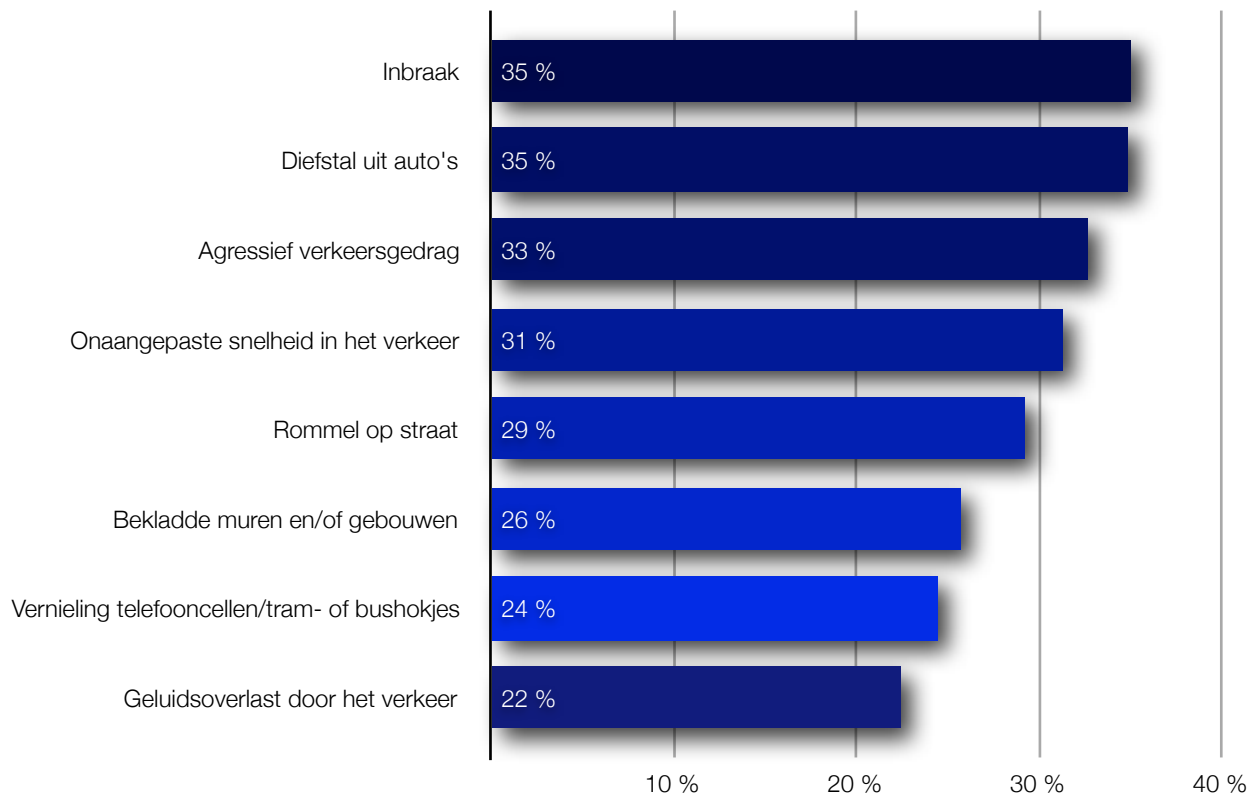
In Brussel krijgen acht problemen meer dan 20% van de antwoorden "helemaal wel" (figuur 7). Drie problemen hebben betrekking op het autoverkeer, twee op diefstallen (inbraak en diefstal uit een auto) en drie op de verloedering van de wijk (rommel op

¹¹ Om de in aanmerking genomen slachtofferschapscijfers te verkrijgen, hebben we de cijfers over de bedreigingen met lichamelijk geweld en lichamelijk geweld, de cijfers over inbraken en pogingen tot inbraak en de cijfers over gewone diefstallen en diefstallen buitenshuis, waarbij het slachtoffer afwezig is, opgeteld. We hebben aldus reeksen gevormd die vrij goed overeenkomen met de categorieën die worden gebruikt in de vragen over de inschatting van het risico op slachtofferschap.

¹² Er zij evenwel opgemerkt dat, wat inbraak betreft, het huishouden, namelijk een groep van verschillende personen, de basis van het slachtofferschap is. Het aandeel van de verschillende misdrijven in de percentages gerapporteerde misdrijven (figuur 1 & 2) ziet er gelijklopend uit: de minst waarschijnlijke misdrijven wordt het meest verwacht.

¹³ Diefstal van fietsen, diefstal uit auto's, agressief verkeersgedrag, geluidsoverlast door het verkeer, andere vormen van geluidsoverlast, bedreigingen, bekladde muren en/of gebouwen, overlast van groepen jongeren, onaangepaste snelheid in het verkeer, personen die lastiggevalen worden op straat, rommel op straat, verkeersongevallen, vernieling van stadsmeubilair, inbraken, geweld, overlast ten gevolge van drugsgebruik, autodiefstal.

straat, bekladde muren en vernieling van stadsmeubilair)¹⁴. Van de acht problemen hebben er dus zes betrekking op kwesties die meer te maken hebben met de levenskwaliteit dan met wat men normaal onder delinquentie verstaat. Die cijfers wijzen er tegelijk op dat een groot aantal Brusselaars het eens is over een reeks problemen die ze dagelijks ervaren, en dat misdrijven in strikte zin daar slechts een klein deel van uitmaken.

Figuur 7. Gedragingen die het vaakst als problematisch in de wijk worden beschouwd (>20% van de antwoorden "helemaal wel") (2008). Vraag: Beschouwt u als een probleem in uw wijk ?
Bron: Veiligheidsmonitor 2008, tabellen C.G. Brt A1 tot A17.

¹⁴ Voor het verband tussen "onlusten" en onveiligheidsgevoel zie (Milburn, 2000; Roché, 2000).

Conclusie

Momenten van grote collectieve emotie staan een rationele evaluatie van concrete situaties in de weg. De recente gebeurtenissen hebben de gemoederen verhit en discussies doen oplaaien die weinig van doen hebben met de Brusselse realiteit. Tussen het moord- en brandgeschreeuw enerzijds en de ontkenning van de problemen anderzijds is het zeker mogelijk om een genuanceerde visie te ontwikkelen waarin de problemen die de inwoners van Brussel aan den lijve ondervinden, niet worden ontkend, maar het stadsgewest evenmin wordt gestigmatiseerd als een onveilige plek. Sommigen hebben er wellicht belang bij om zich denigrerend uit te laten over deze stad, die een hinderlijke positie inneemt op het Belgisch politiek-institutioneel schaakbord. Als men wil komen tot rationele oplossingen die de burgers ten goede kunnen komen, zijn karikaturen uit den boze.

Een betrouwbaar beeld van de werkelijkheid kan voor een (klein) deel gevormd worden via een analyse van de beschikbare cijfers die, er zij aan herinnerd, ter beschikking van iedereen staan: politici, journalisten, wetenschappers en burgers. Uit die cijfers blijkt dat Brussel een stad is die blijkbaar geconfronteerd wordt met grotere veiligheidsproblemen dan het land in zijn geheel en in iets grotere mate dan de grote steden. Men zou de situatie in Brussel onder de loop moeten nemen om er de determinerende factoren van te begrijpen en mogelijke acties uit te stippelen. Hoe dan ook, er is helemaal geen reden om Brussel te beschouwen als het Chicago van België.

Uit de cijfers blijkt ook dat bevolking zich vrij veilig voelt. Brussel is een leefbare stad: is dat per slot van rekening zo verwonderlijk? Sommige Brusselaars voelen zich onveilig. Men zou de redenen voor hun onveiligheidsgevoelens moeten bestuderen, maar in het algemeen lijkt de situatie niet rampzalig. Voorts maken de inwoners van Brusselaars zich vooral zorgen over problemen die weinig van doen hebben met de grote onveiligheid. Openbare netheid en overlast ten gevolge van het wegverkeer zijn de grootste problemen die ze in hun woonwijken ervaren. Die problemen hebben meer te maken met de levenskwaliteit en het beheer van de stad dan met ordehandhaving en misdaadbestrijding. In dat verband wijzen we er terloops op dat meer dan 1 Brusselaar op 5 zijn wijk "veeleer onverzorgd" of "helemaal niet verzorgd" vindt¹⁵.

We hebben inderdaad niet alle aspecten van het vraagstuk behandeld, zelfs niet die van de Veiligheidsmonitor zelf. We kunnen evenwel al enkele conclusies trekken. De eerste, zeer eenvoudige conclusie is dat het nuttig lijkt de beschikbare instrumenten te bestuderen om Brussel te kennen en bijgevolg het overheidsbeleid beter te sturen. Dat is een waarheid als een koe, maar dat werd in het recente debat over de veiligheid in Brussel door de meesten duidelijk over het hoofd gezien.

De tweede conclusie is dat onveiligheid een maatschappelijk probleem is, maar niet met de grove borstel mag worden aangepakt. Omzichtigheid is geboden en men moet zich afvragen welke redelijke doelstellingen kunnen worden gehaald: welke misdaadcijfers wil men doen dalen, met welke middelen en tegen welke kosten (op financieel, maar ook op menselijk vlak)?

¹⁵ Tabel C.G. Brt B

De derde conclusie is dat het onveiligheidsgevoel ongetwijfeld een vrij complexe realiteit is. Een realiteit, want het doet lijden en werkt specifiek gedrag in de hand. Daardoor verdient het onveiligheidsgevoel onze aandacht en moet de overheid er krachtadig tegen optreden. Het gaat om een complexe realiteit, want een groot aantal factoren spelen een rol. De levenskwaliteit lijkt aldus een essentiële rol te spelen, net als, wellicht, de algemene bestaanszekerheid (werk, gezondheid, opleiding enz.). Als men de problemen van de Brusselaars duidelijk wil omschrijven, dan moet men onderzoek verrichten naar de oorzaken van het onveiligheidsgevoel.

Op basis van een visie op de stad en het leven dat men er kan leiden, kan men onder meer de veiligheidskwesties en het onveiligheidsgevoel onderzoeken. Het is frappant vast te stellen dat kwesties zoals kennis en projecten aan de orde worden gesteld. Is het uiteindelijk zo verwonderlijk dat een veilige en als veilig ervaren stad in de eerste plaats een stad is waar het goed leven is? Sommigen zijn van oordeel dat Brussel een gevaarlijke stad is en anderen hebben de - wellicht - redelijkere overtuiging dat Brussel behoefte heeft aan een collectief project. Het is alleszins aan eenieder, politici en burgers, om de grote lijnen aan te geven van de stad die ze willen.

Tot besluit komen we terug op een probleem waarop we in het begin van ons artikel hebben gewezen: het overmogen van de Veiligheidsmonitor om de Brusselse realiteit te beschrijven. We beschikken over cijfers over wat de Brusselaars ervaren, maar kunnen niet weten waar de door hen gerapporteerde misdrijven hebben plaatsgehad (behalve de voor het BHG niet erg relevante categorie "in/buiten mijn gemeente"). We beschikken niet over cijfers over de misdrijven die in Brussel worden gepleegd tegen niet-Brusselaars. Nochtans komen er elke dag enkele honderdduizenden pendelaars in Brussel werken. We weten dus niet wat er zich op het grondgebied van het Gewest afspeelt.

Die cijfers bestaan wel, maar ze worden noch bekendgemaakt noch gebruikt door de FOD Binnenlandse Zaken. Er worden nauwkeurige gegevens verzameld over de plaats van de misdrijven, maar ze maken deel uit van de ruwe gegevens die niet spontaan worden vrijgegeven. Aangezien er geen gewestelijke Veiligheidsmonitor bestaat, weten we er niets van bij gebrek aan financiële middelen voor een meer doorgedreven analyse van de Brusselse cijfers. Alles gebeurt alsof de sociaalpolitieke realiteit van het BHG niet relevant is voor de analyse van de veiligheidsvraagstukken noch voor het uitstippelen van het overheidsbeleid.

Enerzijds valt het moeilijk te verdedigen dat cijfers die met overheidsgeld werden verzameld, niet worden vrijgegeven en dat wetenschappers ze bijgevolg niet kunnen analyseren. Anderzijds valt het moeilijk te begrijpen dat men nog niet heeft gedacht aan een Veiligheidsmonitor die voldoende relevant is voor Brussel als gewest en als een enkele stad, hoewel ze bestuurlijk opgedeeld is in aparte politiezones en gemeenten.

De auteur neemt de volledige verantwoordelijkheid voor dit artikel op zich, maar staat erop Sylviane Bogaerts (FOD Binnenlandse Zaken – PZ Vesdre) en Els Enhus (VUB) te danken voor hun aandachtig naleeswerk en hun constructief kritische opmerkingen.

Bibliografie

- Kuusela, V., Callegaro, M., & Vehovar, V. (2008). The influence of mobile telephones on telephone surveys, J. M. Epkowski, C. Tucker, M. J. Brick, E. De Leeuw, L. Japac, P. J. Lavrakas, M. W. Link, Sangster, & L. Roberta (Eds.), *Advances in Telephone Survey Methodology*, Bognor Regis, John Wiley & Sons, pp. 87-112.
- Lagrange, H. (1984) "Perceptions de la violence et sentiment d'insécurité.", *Déviance et société*, 8(4), 321-344,
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/ds_0378-7931_1984_num_8_4_1421
- Milburn, P. (2000) "Violence et incivilités: de la rhétorique experte à la réalité ordinaire des illégalismes.", *Déviance et société*, 24(4), 331-350,
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/ds_0378-7931_2000_num_24_4_1735
- Pottier, M.-L., & Robert, P. (1997) "« On ne se sent plus en sécurité ». Délinquance et insécurité. Une enquête sur deux décennies.", *Revue française de science politique*, 47(6), 707-740,
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rfsp_0035-2950_1997_num_47_6_395216
- Roché, S. (1998) "Expliquer le sentiment d'insécurité : pression, exposition, vulnérabilité et acceptabilité.", *Revue française de science politique*, 48(2), 274-305,
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rfsp_0035-2950_1998_num_48_2_395269
- Roché, S. (2000) "La théorie de la « vitre cassée » en France. Incivilités et desordres en public.", *Revue française de science politique*, 50(3), 387-412,
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rfsp_0035-2950_2000_num_50_3_395480
- Van Den Steen, I., Van Den Bogaerde, E. & De Bie, A. (2010), *Veiligheidsmonitor. Leeswijzer bij de tabellenrapporten*, Brussel, Federale politie.
- Vanneste, C. (2000) "L'évolution de la population pénitentiaire belge de 1830 à nos jours : comment et pourquoi ? Des logiques socio-économiques à leur traduction pénale.", *RDP*, 6, 689-724.